

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
кафедра архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих
дисциплін

Дипломна робота
бакалавра
з теми «**СТАРОЖИТНОСТІ СКІФСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У
ДОСЛІДЖЕННЯХ АРХЕОЛОГА А.Ф. ГУЦАЛА.**»

Виконав: студент Ist1-B13z
напрямку підготовки 6.020302 Історія*
денної форми навчання
Олійника О.С.

Науковий керівник:
Климчук Людмила Вікторівна
кандидат історичних наук, старший
викладач
Рецензент:

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ І НАУКОВИХ ПРІОРИТЕТІВ	8
РОЗДІЛ 2. РОБОТИ НА ПАМ'ЯТКАХ ПЕРЕДСКІФСЬКОГО ЧАСУ..	16
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ СКІФСЬКИХ СТАРОЖИТНОСТЕЙ....	27
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	46

ВСТУП

В давній історії України до старожитностей раннього залізного віку відносять період ранньої історії людства, який датують більш широко починаючи з пізнього періоду бронзової доби (окремі вироби із заліза знайшли ще в похованнях сабатинівська культура XIII-XII століття до н.е.) і включно до перших ст. н.е. Всі дослідники даного періоду однозначно відзначають прогресивність тих змін, які тоді сталися, і які були викликані в, першу чергу, новими технологіями, пов'язаними із впровадженням у виробничий процес виробів із заліза. Це дало новий імпульс для динамічних змін у традиційних заняттях, а також породило раніше невідомі ремесла. Залізоробне виробництво змінило не тільки економічні підвалини суспільства, але й поміняло всю політичну надбудову, активізувало військову діяльність та прискорило процеси культурологічного розвитку.

Основним джерелом для вивчення тієї епохи на нашій території є археологічні пам'ятки. Історичне дослідження цих старожитностей епізодично тривали десятки років, але їх кількість все ще залишається незначною. Кожен наступний об'єкт дає новий матеріал, який поступово збагачує та відкриває нове у розумінні тих процесів, що відбувались в той час.

Треба зауважити, що початковий етап раннього залізного віку в степах України найчастіше пов'язують зі скіфами. Проте характерними для цього часу є й кілька інших археологічних культур, які безпосередньо пов'язані зі скіфським світом. Зокрема, для степових районів це кімерійські старожитності, які поділені дослідниками на два етапи — чорногорівський та новочеркаський. На заході проживали носії такого культурного утворення як гава-голігради. На південному заході — племена, спільнота яких отримала у науковців назву Козія-Сахарна. На північному заході — представники висоцької культури. Територію українського лісостепу в межах Середнього

Подністров'я та Середнього Подніпров'я заселяли общини чорноліської культури.

В даній роботі ми спробуємо розкрити зміст досліджень археологом Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка А.Ф. Гуцалом старожитностей раннього залізного віку на території Придністров'я, які умовно поділяють на племена передскіфського та скіфського часу.

Актуальність теми. Дослідження археолога, історика, краєзнавця, доцента кафедри архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін Гуцала Анатолія Федоровича займають чільне місце серед робіт, які висвітлюють давню історію України, вони збагатили скарбницю вітчизняної та зарубіжної історичної науки. Завдяки його роботам було виявлено чимало різночасових археологічних пам'яток, проведено масштабні розкопки десятків об'єктів, які є відомими у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Тому дослідження А.Ф. Гуцалом пам'яток раннього залізного віку в лісостеповій частині Подільського Придністров'я вимагають ґрунтового і комплексного вивчення. Це дасть можливість краще зрозуміти закономірності розвитку історичного процесу у Східній Європі в давні часи.

Хронологічні межі дисертаційної роботи охоплюють 1964-2016 рр. Нижній хронологічний рубіж пов'язується зі вступом А.Ф. Гуцала до історичного факультету Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту та формування у цей період його наукових пріоритетів, а верхній – обумовлений останніми дослідженнями.

Об'єктом дослідження є постаті вітчизняних вчених, які відіграли важливу роль в громадському, науковому і освітянському житті України у другій половині ХХ - початку ХХІ ст.

Предметом дослідження є вивчення А.Ф. Гуцалом пам'яток раннього залізного віку на Поділлі.

Мета дослідження полягає в комплексному науковому аналізі діяльності А.Ф. Гуцала на пам'ятках передскіфського та скіфського часу та

визначенні його внеску у активізацію роботи на старожитностях, пов'язаних із раннім залізним віком.

Досягненню мети сприятиме виконання наступних **завдань**:

- узагальнення історіографічних досліджень та вивчення стану наукової розробки даної теми;
- визначення головних напрямків роботи А.Ф. Гуцала;
- дослідження внеску науковця у вивчення археологічних старожитностей Поділля;

Історіографія. Розробка даної проблеми в історіографії є порівняно незначною. Головним чином це роботи І.С.Винокура, М.Б.Петрова, Ю.А.Хоптяра, О.С.Могилова та С.А.Скорого [1; 2; 3; 4], які лише частково висвітлюють його біографічні дані з деякою оцінкою науково-педагогічної діяльності.

Окремо також слід згадати газетні статті написані однокурсниками або ж членами археологічного гуртка переважно в інститутській багатотиражці «Радянський студент». В них ми знаходимо цікавий матеріал, який засвідчує про активне наукове життя Анатолія Федоровича в студентські роки [5; 6; 7; 8; 9; 10; 11].

Основою вивчення даної проблеми стали також різного роду джерела. Увесь їх масив можна розділити на декілька категорій. Насамперед, це опубліковані та неопубліковані. До опублікованих джерел можна віднести численні роботи А.Ф. Гуцала в різного роду наукових та краєзнавчих виданнях, адже саме по них можна проаналізувати еволюцію поглядів дослідника, що стосуються конкретних питань передскіфського та скіфського часу та загалом старожитностей раннього залізного віку [14- 18; 22; 23-85].

Ще одним джерелом є неопубліковані матеріали, до яких відносяться документи творчої та наукової діяльності. Головним чином це наукові звіти за матеріалами польових досліджень археологічної експедиції Кам'янець-Подільського національного університету (колишній педінститут), які проводились на об'єктах раннього залізного віку – поселеннях, городищах,

могильниках починаючи із 1972 по 2016 рр [86-]. Дані матеріали зберігаються у фондах Наукового архіву Інституту археології НАН України та в архіві науково-дослідної лабораторії археології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. У Державному архіві Хмельницької області знаходяться матеріали про його участь у Кам'янець-Подільському міському відділенні Товариства охорони пам'яток історії та культури та в інших пам'яткоохоронних заходах [12; 13; 19-21].

Методологічну основу роботи становлять принципи історизму, об'єктивності та загальнонаукові методи аналізу, синтезу, класифікації, періодизації, а також порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, структурно-логічний, аналітико-систематичний та інші.

Наукова новизна отриманих результатів визначається постановкою і втіленням авторської концепції дослідження, об'єктивним аналізом й неупередженою оцінкою діяльності А.Ф. Гуцала, введенням в науковий обіг матеріалів, що відносяться до надбань археологічної експедицією Кам'янець-Подільського університету за останні десятиріччя.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що вони доповнюють, узагальнюють та систематизують наявний теоретичний та практичний доробок А.Ф. Гуцала. Зібраний фактичний матеріал та висновки, представлені в роботі, зможуть стати підґрунтям для подальших досліджень у цій царині, підготовки підручників і науково-методичних посібників, розробки лекційних курсів з історії України та її окремих регіонів, у науково-дослідницькій та краєзнавчій роботі студентів, а також для вироблення поточних та перспективних програм збереження історико-культурної спадщини, розгортання музейних експозицій тощо.

Структура: бакалаврська робота складається зі вступу та трьох розділів, в яких подано огляд джерельної бази, показано основні етапи наукових пошуків А.Ф.Гуцала на пам'ятках Поділля, вивчення ним побутових та поховальних споруд та особливостей соціально-економічного

та культурного розвитку населення епохи раннього заліза, висновків та списку використаних джерел та літератури.

ВИСНОВКИ

Як бачимо, у А.Гуцала є серйозні напрацювання для з'ясування багатьох аспектів життя населення давнього Поділля. Велику увагу археолог приділяє поселенській структурі регіону. Розкопки Рудковецького городища дали можливість вияснити характер матеріальної культури племен епохи раннього заліза на території Середнього Подністров'я. Вагоме місце серед цих досліджень посідає аналіз оборонних споруд. Вивчення цілої низки городищ Середнього Подністров'я, дозволив охарактеризувати типи захисних укріплень на них. Відзначено, група цих городищ могла формувати цілу оборонну лінію раннього залізного віку в регіоні. Їх виникнення пов'язане з загрозами зовнішнього вторгнення, зокрема від степових номадів. Дослідник неодноразово підкреслював, що городища служили адміністративними, ремісничими центрами округи, а в час небезпеки – й прихистком не лише для своїх мешканців, а й для жителів навколишніх селищ. Саме будівництво цих форпостів вимагало консолідації зусиль населення з цілих регіонів [63; 64, с. 115-119; 65, с. 41-46]. У векторі робіт дослідника – й житлове будівництво доби раннього заліза. Проаналізувавши понад сотню споруд, спеціаліст виділив три їх типи: наземні помешкання, напівземлянки та землянки. Стіни мали каркасно-стовпову будову, й обмащувались глиною. Зафіксовано обмазку підлоги тонким шаром глини. Опалювались помешкання пічками, причому існував й глинобитний, й кам'яний їх різновид. Більшість споруд – прямокутні, рідше трапляється овальна чи округла форма [66, с. 25, 26; 67, с. 52, 53; 68, с. 36–46].

Не обійдено увагою етнокультурну належність передскіфських пам'яток регіону. Підкреслено її приналежність до чорноліського культурного кола з чисельними паралелями в старожитностях Середнього Подніпров'я. Разом з цим, наголошено на південних «фракійських» впливах, що проявились насамперед в орнаментатії кераміки [69, с. 39-41].

Досліджено питання присутності етнічних скіфів на Середньому Дністрі [31; 70]. Приділено увагу й зв'язкам регіону з іншими територіями [71, с. 265–267].

Розглянуто питання розвитку господарчих відносин племен раннього залізного віку. Вивчалось сільське господарство й, зокрема, землеробство осілого населення Подністрів'я [72, с. 46–47; 73, с. 178, 179].

Характеризуючи поховання в курганах скіфської доби, А.Ф.Гуцал виділяє 4 типи насипів. Перший – із землі і каменів, без яскраво виражених конструктивних особливостей. Другий – з кільцевими кам'яними конструкціями, що нагадують стіну, яка оточує центральну частину поховання. Такі споруди були відомі біля Братишева, Шидлівців, Долинян. Пізніше схожі конструкції у вигляді валів, що оточували гробницю, пощастило досліджувати вченому особисто під курганами 8 й 9 біля Спасівки та Іванківців (див вище). До третього типу зараховані кургани з кам'яними вимостками на ґрунтовій підсипці; до четвертого – земляні насипи. Розглянуто й різновиди поховальних споруд: дерев'яні гробниці (іноді – з дромосом), кам'яні вимостки, ями, поховання обкладені кам'яними плитами тощо. Широке використання каменя в насипах дослідник слушно пояснює місцевими природними ресурсами [59, с. 76-77; 60, с. 94-96; 61, с. 13-20; 62, с. 98-103]. Дослідження 57 курганів, які становлять понад третину всієї джерельної бази поховальних пам'яток Західноподільської групи скіфського часу, поставило вченого на чільне місце серед дослідників цього кола старожитностей.

В центрі уваги вченого – й матеріальна культура населення Середнього Дністра. Значну увагу приділено кераміці, що складає основу речового комплексу. Виділено її типи, розглянуто орнаментацию, проведено порівняння наборів посуду із різних пам'яток [74; 75; 76]. Окремо аналізуються елементи озброєння [77], мистецькі вироби [45] та деталі кінського спорядження [78].

Вивчались і персоналії. Одну із робіт присвячено науковому доробку видатного археолога і дослідниці старожитностей доби пізньої бронзи – раннього заліза на Середньому Дністрі Г.І. Смирнової [79, с. 241–248]. Декілька статей опубліковано про С.М. Бібікова, зокрема його дослідженням в Наддністрянщині [80, с. 212–220; 81, с. 15, 16], дано оцінку археологічного спадку Є. Сіцінського [82] і т.п.

То ж за 50 археологічних сезонів відданих дослідженню Середньодністровського регіону А.Ф.Гуцал зробив вагомий внесок у розуміння тих процесів, які відбувались в добу раннього заліза на території Українського Лісостепу. Його багаж теоретичної та практичної археології значно доповнив скарбницю вітчизняної та європейської науки. Введення до наукового обігу археологічних комплексів, досліджених А.Гуцалом викликало підвищену увагу вчених не лише з України, а й із зарубіжжя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Винокур І.С. Гуцал Анатолій Федорович / І.С. Винокур // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. – Т. 1. – С. 119-124. – С. 440.
2. Винокур І.С. Археологу А. Ф. Гуцалу – 60 / І. С. Винокур, М. Б. Петров // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2006. – Т. 8. – С. 408-413.
3. Хоптяр Ю.А. Анатолій Федорович Гуцал – відомий дослідник археології Поділля. / Ю.А. Хоптяр // Археологічні студії «Межибіж». Науковий щорічник [за ред. А.М. Трембіцького, О.Г.Погорільця]. – Хмельницький: ІРД, 2013. – Т.2. – С.322-339.
4. Могилів О.С. Скорий С.А. До 70-річчя Анатолія Федоровича Гуцала //Археологія 2016. - № 3. - С. 132-133.
5. Гуцал А.Ф. Розкопки в с. Ружичанці 1965-1966 років / А.Ф.Гуцал // Археологічні студії «Межибіж»: науковий щорічник / за ред. А.М. Трембіцького, О.Г. Погорільця. – Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2015. – Вип. 4. – С. 377-383.
6. Стороженко В. Земля розкриває свої таємниці / В. Стороженко // Радянський студент. 1966. – № 23. – 29 вересня.
7. Блажевич Ю.Археологічна практика студентів історичного факультету Кам'янець-Подільського педінституту в 1966 році під керівництвом І.С. Винокура // Археологічні студії «Межибіж»: науковий щорічник /за ред. А.М. Трембіцького, О.Г. Погорільця. – Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2015. – Вип. 4 – С. 55-59.
8. Гуцал А. Дослідження в Ружичанці / А.Гуцал, В. Стороженко // Радянський студент. –1966. – № 23. – 29 вересня.
9. Якубовський В. В Ужгороді на археологічній конференції / В.Якубовський // Радянський студент. – 26 травня 1966. – № 15.
10. Стороженко В. На міжнародній студентській археологічній / В.Стороженко // Радянський студент. – 4 квітня 1968. – №1.
11. Гуцал А.Ф. Питання опису та картографії археологічних пам'яток у зв'язку з підготовкою “Зводу пам'ятників історії та культури народів СРСР” / А.Ф.Гуцал // Матеріали до зводу пам'яток історії та культури народів СРСР по Українській РСР, Київська книжкова друкарня наукової книги. – К., 1984. Вип. I. – С. 13-14.
12. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХО). Ф.6372, оп1, спр.15, 49 арк.
13. ДАХО. Ф.6372, оп1, спр. 25, 72 арк.
14. Гуцал А.Ф. Давні міри, письмо та календар / А.Ф.Гуцал. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2001. – 168 с.
15. Гуцал А.Ф. Давні календарі міри, монети та письмо / А.Ф.Гуцал. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2006. – 208 с.

16. Гуцал А.Ф. Допоміжні історичні дисципліни. Тематика практичних занять та методичні вказівки до них / А.Ф.Гуцал. – Кам'янець-Подільський, 2004. – 17 с.
17. Гуцал А.Ф. Рахунок часу в первісному суспільстві / А.Ф.Гуцал // Творчі вершини вченого / збірник наукових до 60-річчя від дня народження доктора історичних наук, професора М.Г. Кукурудзяка. / [Ред.кол.: Баженов Л.В., Винокур І.С., Завальнюк О.М.] – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 1998. – С.155-165.
18. Гуцал А.Ф. “Черти і рези” – попередники слов'янського письма / А.Ф.Гуцал // Наукові записки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 1998. – Т.2/4. – С.66-70.
19. ДАХО. Ф.6372, оп1, спр. 20, 205 арк.
20. ДАХО. Ф.6372, оп1, спр. 23, 194 арк.
21. ДАХО. Ф.6372, оп1, спр. 41, 59 арк.
22. Винокур І.С. Довідник з археології України. Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області. / І.С.Винокур, А.Ф.Гуцал, С.І.Пеняк, Б.О.Тимощук, В.І.Якубовський. – К: Наукова думка, 1984. – 215 с.
23. Гуцал А.Ф. Археологічна спадщина Хмельницької області. Довідник. / А.Ф.Гуцал, І.Р. Михальчишин, В.І. Якубовський. - Чернігів: РВК» Деснянська правда, 2011. – 176 с.
24. Гуцал А.Ф. Пам'ятки скіфських часів в Середньому Подністров'ї / А.Ф.Гуцал // Тези пленарних і секційних доповідей (результати польових археологічних досліджень 1970–1971 р.). – Одеса, 1972. – С. 194-196.
25. Гуцал А.Ф. Нові пам'ятки раннього залізного віку в Середньому Подністров'ї / А.Ф.Гуцал // Археологія. – 1979. – Вип. 3І. – С.65-75.
26. Винокур І.С. Работы Подольской экспедиции / І.С.Винокур, А.Ф.Гуцал, // Археологические открытия в СССР 1973 г. – М: Наука, 1974. – С.255-256.
27. Винокур І.С. Работы Подольской экспедиции / І.С.Винокур, А.Ф.Гуцал // Археологические открытия в СССР 1974 г. – М: Наука, 1975. – С.264-265.
28. Винокур І.С. Раскопки на Среднем Днестре / І.С.Винокур, А.Ф.Гуцал, // Археологические открытия в СССР 1975 г. – М: Наука, 1976. – С.312.
29. Винокур І.С. Довідник з археології України. Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області / І.С.Винокур, А.Ф.Гуцал, С.І.Пеняк, Б.О.Тимощук, В.І.Якубовський. – К: Наукова думка, 1984. – 215 с.
30. Гуцал А.Ф. Рудковецьке городище в ряду пам'яток чорнолісько-жаботинського типу / А.Ф.Гуцал // Тези доповідей VII Подільської історико-краєзнавчої конференції (секція археології). – Кам'янець-Подільський, 1987. – С.20-21.

31. Гуцал А.Ф. Рудковецьке городище і перший похід скіфів у Придністровський лісостеп / А.Ф.Гуцал // Давня і середньовічна історія України. Історико-археологічний збірник на пошану І.С. Винокура з нагоди його 70-річчя. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2000. – С.69-79.
32. Бібіков С.М., Євдокимов Г.Л., Збеневич В.Г. Розвідки на Середньому Дністрі в 1969 році // АДУ в 1969 р. – К, 1972. – Вип. IV. – С. 368-372.
33. Гуцал А.Ф. Старожитності початку раннього залізного віку на Могилів-Подільщині / А.Ф.Гуцал // Перша Могилів-Подільська краєзнавча конференція. – Могилів-Подільський, 1996. – С.20-23.
34. Гуцал А.Ф. Археологічні дослідження Кам'янець-Подільської фортеці 2007 року / А.Ф.Гуцал, П.А. Болтанюк // Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції. Кам'янець-Подільський, 2007, Оіюм, Т.1. С.205-210.
35. Гуцал А.Ф. Бернашівський могильник / А.Ф.Гуцал // Тези доповідей VIII Подільської історико-краєзнавчої конференції (секція археології). – Кам'янець-Подільський, 1990. – С. 28-29.
36. Гуцал А.Ф. Дослідження Бернашівського могильника у 1991-1992 рр. / А.Ф.Гуцал // Археологічні дослідження в Україні в 1992 рр. – К, 1993. – С. 53–54.
37. Гуцал А.Ф. Бернашевський могильник из Среднего Поднестровья в системе памятников раннего железного века / А.Ф.Гуцал // Скифы, хазары, славяне и Древняя Русь. Международная научная конференция посвящённая 100-летию со дня рождения М.И. Артамонова. – Санкт-Петербург: Издательство Государственного Эрмитажа, 1998. – С. 34-35.
38. Гуцал В.А. Дослідження археологічної експедиції Кам'янець-Подільського педагогічного університету (1963–1999 рр.) / В.А.Гуцал, В.П. Мегей // Давня і середньовічна історія України. Історико-Археологічний збірник на пошану І.С. Винокура. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2000. – С. 15-32.
39. Винокур І.С. Історія Лісостепоного Подністров'я і Південного Побужжя / І.С. Винокур. – Київ-Одесса: Вища школа, 1985. –128 с.
40. Гуцал А.Ф. Дослідження курганів скіфського часу біля с. Тарасівка / В.А.Гуцал, В.П. Мегей // Кам'янещина в контексті історії Поділля. – Кам'янець-Подільський, 1997. - С. 85-88.
41. Гуцал А.Ф. Дослідження курганів скіфського часу у Середньому Подністров'ї / А.Ф.Гуцал В.А.Гуцал, В.П. Мегей // Археологічні відкриття в Україні 1997-1998 рр. – Київ, 1998. - С. 74-75.
42. Гуцал А.Ф. Розкопки курганів скіфського часу на Кам'янещині / А.Ф.Гуцал В.А.Гуцал, В.П. Мегей // Археологічні дослідження в Україні 1999-2000 рр. – Київ, 2001. – С. 17-18.
43. Гуцал А.Ф. Третій Шутнівський курган / А.Ф.Гуцал // Хмельниччина: Дивокрай. – 2006. – №1–2. – С. 9-12.
44. Гуцал А.Ф. Курганна група ранньоскіфського часу у пониззі Смотрича / А.Ф.Гуцал, В.А. Гуцал. // Вісник Кам'янець-Подільського

- національного університету ім. І.Огієнка. Історичні науки. Вип. 2. – Кам.-Под. Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка, 2009. – С.5-23.
45. Гуцал А.Ф. Курганний комплекс з бронзовим дзеркалом із Шутновець / А.Ф.Гуцал, В.А. Гуцал. // Епоха раннього заліза. – Київ. – 2009. – С. 125-134.
 46. Гуцал А.Ф. Археологічні дослідження села Чабанівки у 2000-2001 рр. / А.Ф.Гуцал // Археологія і фортифікація Середнього Подністров'я. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2011. – С.44-51.
 47. Гуцал А.Ф. Результати досліджень курганів скіфського часу біля с. Теклівка на Поділлі / А.Ф.Гуцал, В.А.Гуцал, В.П. Мегей, О.Д. Могилов // АДУ 2001-2002 рр. – Київ, 2003. – С. 90-92.
 48. Гуцал А.Ф. Курган №3 у с. Теклівка на Среднем Днестре / А.Ф.Гуцал, В.А.Гуцал, О.Д. Могилов // Восточноевропейские древности скифской эпохи: сборник научных трудов. – Воронеж: Научная книга, 2011. – С. 97-109.
 49. Гуцал А.Ф. Теклівські кургани на Західному Поділлі / А.Ф.Гуцал В.А.Гуцал, О.Д. Могилов // Древности Восточной Европы. Сборник научных трудов к 90-летию Б.А. Шрамко. – Харьков, 2011. – С. 111-124.
 50. Гуцал А.Ф. Розкопки курганів епохи раннього заліза в с. Малинівці на Середньому Дністрі / А.Ф.Гуцал, В.А.Гуцал, В.П. Мегей, О.Д. Могилов // Археологічні дослідження в Україні 2002-2003 рр. – Київ, 2004. – С. 114-116.
 51. Гуцал А.Ф. Кургани ранньоскіфської доби біля села Колодіївка на Середньому Дністрі / А.Ф.Гуцал, В.А.Гуцал, В.П. Мегей, О.Д. Могилов // Археологічні дослідження в Україні 2003-2004 рр. – Запоріжжя, 2005. – С. 118-119.
 52. Гуцал А.Ф. Розкопки курганів ранньоскіфської доби біля села Колодіївка у Середньому Подністров'ї / А.Ф.Гуцал, В.А.Гуцал, В.П. Мегей, О.Д. Могилов // Археологічні дослідження в Україні 2004-2005 рр. – Київ, 2006. – С. 157-159.
 53. Гуцал А.Ф. Продовження робіт на курганах ранньоскіфського часу біля с. Колодіївка / А.Ф.Гуцал, В.А.Гуцал, В.П. Мегей, О.Д. Могилов, П.А. Болтанюк // Археологічні дослідження в Україні 2005–2007 рр. – Київ, 2007. – С. 158-160.
 54. Гуцал А.Ф. Курган № 11 із Колодіївського некрополя // Археологія і фортифікація Середнього Подністров'я. Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2014. – С. 103-107.
 55. Гуцал А.Ф. Дослідження курганів ранньоскіфського часу в районі середньої течії р. Збруч / А.Ф.Гуцал, В.А.Гуцал, В.П. Мегей, О.Д.

- Могилів, О.Л.Баженов, П.А. Болтанюк // Археологічні дослідження в Україні 2006-2007 рр. – Київ, 2009. – С. 91-93.
56. Гуцал А.Ф. Дослідження курганної групи Спасівка-Іванківці у Позбруччі / А.Ф.Гуцал, В.А.Гуцал, В.П. Могилів, П.А. Болтанюк // Археологічні дослідження в Україні 2009 р. – Київ-Луцьк, 2010. – С. 101-103.
 57. Гуцал А.Ф. Дослідження курганного некрополя Спасівка-Іванківці на Хмельниччині / А.Ф.Гуцал, Гуцал В.А., Могилів О.Д., // Археологічні дослідження в Україні 2010 рр. — Київ-Полтава, 2011, – С. 93-94.
 58. Могилів О.Д. Курган з кам'яним валом на Західному Поділлі / А.Ф.Гуцал, В.А.Гуцал, В.П. Могилів, П.А. Болтанюк // АДІУ. – 2016. – Вип. 2 (19). – С. 212-230.
 59. Гуцал А.Ф. Некоторые черты погребального обряда племён Среднего Поднестровья VIII–V вв. до н.э. / А.Ф.Гуцал // Археологические открытия на Украине 1978-1979 гг. (Тезисы докладов XVIII конференции Института археологии АН УССР). – Днепропетровск, 1980. – С.76-77.
 60. Гуцал А.Ф. Поховальний обряд населення Середньої Наддністрянщини передскіфського часу / А.Ф.Гуцал // Матеріали ІХ Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 1995. – С.94-96.
 61. Гуцал А.Ф. Поховальні споруди в курганах Західного Поділля (за матеріалами Т. Сулімірського) / А.Ф.Гуцал, В.А.Гуцал // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. – Історичні науки. – Кам'янець-Подільський: Інформаційно-видавничий відділ Кам'янець-Подільського державного університету, 2003. – Т.11. – С. 13-20.
 62. Гуцал А.Ф. Дерев'яні поховальні камери у курганах Західного Поділля / А.Ф.Гуцал, В.А.Гуцал // Археологія Тернопільщини. – Тернопіль: Джура, 2003. – С. 98-103.
 63. Гуцал А.Ф. Дослідження городищ раннього залізного віку в Середньому Подністров'ї / А.Ф.Гуцал // Тези доповідей Української Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 1980. – С 119-121.
 64. Гуцал А.Ф. Середньодністровська оборонна лінія епохи раннього заліза / А.Ф.Гуцал // Матеріали ХІ Подільської краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2004. – С.115-119.
 65. Гуцал А.Ф. Городища епохи раннього заліза Могилів-Подільського регіону / А.Ф.Гуцал // Друга Могилів-Подільська краєзнавча конференція. – Могилів-Подільський – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2006. – С.41-46.
 66. Гуцал А.Ф. Житло середньодністровських племен VIII-V ст. до н.е. / А.Ф.Гуцал // Тези доповідей VI Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 1985. – С. 25-26.

67. Гуцал А.Ф. Система опалювання жилих будівель Рудковецького городища / А.Ф.Гуцал // Проблеми етнографії, фольклору і соціальної географії Поділля. Науковий збірник. – Кам'янець-Подільський, 1992. – С. 52-53.
68. Гуцал А.Ф. Житло на Поділлі у X-VI ст. до н.е. / А.Ф.Гуцал // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2005. – Т.14. – С. 36-46.
69. Винокур И.С., Гуцал А.Ф. Об этнической принадлежности памятников Среднего Поднестровья эпохи раннего железного века / А.Ф.Гуцал // Тезисы симпозиума “Киммерийцы и скифы”. – Кировоград, 1987. – С. 39-41.
70. Гуцал А.Ф. До питання про скіфську присутність на території Середнього Дністра / А.Ф.Гуцал // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. – Кам'янець-Подільський, 2003. – Вип.2. – Т.1. – С. 56-64.
71. Гуцал А.Ф. Волино-Подільські зв'язки доби раннього залізного віку / А.Ф.Гуцал // Тези доповідей I Волинської історико-краєзнавчої конференції. – Луцьк, 1985. – С.265-267.
72. Гуцал А.Ф. Землеробство племен Середнього Подністров'я VIII-V ст. до н.е. / А.Ф.Гуцал // Тези доповідей IV Вінницької історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1986. – С. 46-47.
73. Гуцал А.Ф. Сільськогосподарське виробництво доби раннього заліза Середнього Подністров'я/ А.Ф.Гуцал // Тези доповідей наукової конференції “Проблеми історичної географії Поділля”. – Кам'янець-Подільський, 1988. – С. 178-179.
74. Гуцал А.Ф. Порівняльна характеристика матеріальної культури Григорівського і Рудковецького городищ / А.Ф.Гуцал // Тези доповідей II Вінницької історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1984. – С.3-4.
75. Гуцал А.Ф. Орнаментована кераміка VIII-V ст. до н.е. з Середнього Подністров'я, як джерело вивчення етнографічних груп / А.Ф.Гуцал // Тези доповідей конференції “Проблеми етнографії Поділля”. – Кам'янець-Подільський, 1986. – С. 151-152.
76. Гуцал А.Ф., Кераміка із поселення скіфського часу в с. Сокілець / А.Ф.Гуцал, В.А. Захар'єв // Матеріали Дунаєвської історико-краєзнавчої конференції. – Дунаївці, 2000. – С. 34-36.
77. Гуцал А.Ф. Скіфські кинджали з Поділля / А.Ф.Гуцал // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський, 2004. – Т. 12. – С.43-47.
78. Могилев О.Д. Про один із різновидів ранньоскіфських зооморфних вуздечкових прикрас / А.Ф.Гуцал, О.Д. Могилев, // Археологія. – 2008. – №4. – С.44-48.
79. Гуцал А.Ф. Питання давньої історії України і Молдавії у працях Г.І. Смирнової / А.Ф.Гуцал, В.А.Гуцал // Наукові праці Кам'янець-

- Подільського державного педагогічного університету: історичні науки. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2001. – Т.7 (9). – С. 241-248.
80. Гуцал А.Ф. Сергій Бібіков і археологія Поділля / А.Ф.Гуцал // Археологічні студії «Межибіж»: науковий щорічник. – Хмельницький, 2014. – С.212-220.
 81. Гуцал А.Ф. С. Бібіков – дослідник середньодністровських старожитностей / А.Ф.Гуцал // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка. Збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторів і аспірантів - Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип.14. – Т.1. – С. 15-16.
 82. Гуцал А.Ф. За азимутами археологічної карти Є. Сіцінського / А.Ф.Гуцал // Музейна справа на поділлі: історія та сучасність: зб. наук.-пр. за підсумками всеукр. наук. практ. конф., м. Кам'янець-Подільський, 15 травня 2015 р. / [редкол.: В.С. Травінський (голова), Л.В.Баженов, О.М.Завальнюк та ін.] - Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2015. – С. 111-114.
 83. Гуцал А.Ф. До питання створення археологічного музейного комплексу у Позбруччі / А.Ф.Гуцал // Праці науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. – Київ: Фенікс, 2008. – Вип. 4, – С. 493-499.
 84. Гуцал А.Ф. До питання музеєфікації пам'яток археології Хмельниччини / А.Ф.Гуцал // Археологія і фортифікація Середнього Подністров'я. Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції / [редкол.: В.С. Травінський (відп. Ред..) та ін.] - Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2012. – С.26-30.
 85. Гуцал А.Ф. Проблеми охорони археологічних пам'яток в Середньому Подністров'ї / А.Ф.Гуцал // Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України. Науковий вісник з проблем регіональної історії та пам'яткознавства. – Меджибіж 2, 2013. – Т 1. –Хмельницький 2013. – С. 64-68.
 86. Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України (далі ІА НАНУ НА) Ф. Експедицій, спр.1972/82. Винокур Й.С., Гуцал А.Ф., Баженова С.Є., Отчет о раскопках селища I тис. У с. Бакота Каменец-Подольського р-на Хмельницкой обл. – 24 с. –30 рис.
 87. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр.1974/6-А. Винокур Й.С., Гуцал А.Ф. Отчет об археологических исследованиях 1974 г. –28 с. –28 рис.
 88. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр.1974/75. Винокур Й.С., Гуцал А.Ф. Отчет об археологических исследованиях 1974 г. –26 с. – 45 рис.
 89. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр.1987/58. Винокур І.С., Гуцал А.Ф. та ін., Отчет об исследованиях в зоне строительства Днепропетровской ГЭС (многослойное поселение и предскифский могильник у с. Бернашовка в 1987 г.). – 27 с. – 84 рис.
 90. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр.1989/176. Винокур И. С., Гуцал А. Ф., Мегей В. Ф. Отчет об археологических исследованиях 1989 года в с.

- Бернашовка Могилев-Подольского р-на Виницкой обл. – 28 с. – 134 рис.
91. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр.1990/230. Винокур І.С.; Гуцал А.Ф.; Мегей В.Ф. Отчет об археологических исследованиях в зоне Днестровской ГАЭС /поселение середины I тыс.н.э., черняховский и предскифский могильники у села Бернашевка в 1990г. – 30 с. – 102 рис.
 92. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр.1991/80. . Винокур І.С.; Гуцал А.Ф.; Мегей В.Ф. Отчет об археологических исследованиях в зоне строительства Днестровской ГАЭС /предскифский могильник и поселение середины I тыс. н.э. у с.Берлашевка/ в 1991г. – 28 с. – 96 рис.
 93. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр.1992/45. . Винокур І.С.; Гуцал А.Ф.; Мегей В.Ф. Отчет об археологических исследованиях в зоне строительства Днестровской ГАЭС (предскифский могильник у с.Бернашевка) в 1992г. – 26 с. – 74 рис.
 94. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр.1993/35. . Винокур І.С.; Гуцал А.Ф.; Мегей В.Ф. Звіт про археологічні дослідження 1993р. поблизу с.Бернашівка Могилів-Подільського району Вінницької області (в зоні будівництва Дністровської ГАЕС). – 32 с. – 87 рис.
 95. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр.1995/91. Винокур І.С., Гуца А.Ф., Гуцал В.А., Мегей В.П. Звіт про археологічні дослідження 1994-1995 рр. поблизу с.Бернашівка Могилів-Подільського району Вінницької області (в зоні будівництва Дністровської ГАЕС). – 27 с. – 105 рис.
 96. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр.1985/40. Винокур І.С., Гуцал А.Ф., Мегей В.Ф., Отчет о раскопках группы курганов у с. Дорогоша/ на территории будущего водохранилища-охладителя Хмельницкой АС/. – 58 с. – 98 рис.
 97. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 1988/178.Гуцал А.Ф., Мегей В.Ф. Отчёт о раскопках курганов скифского времени у с. Тарасовка Каменец-Подольском р-на Хмельницкой обл. в 1988 г. – 12 с. –51 рис.
 98. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 1987/58. Винокур І.С.; Гуцал А.Ф. та ін. Отчет об исследованиях в зоне строительства Днепропетровской ГАЭС (многослойное поселение и предскифский могильник у с. Бернашовка в 1987 г.). – 27 с. – 84 рис.
 99. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 1989/176. Винокур І. С., Гуцал А. Ф., Мегей В. Ф. Отчет об археологических исследованиях 1989 года в с. Бернашовка Могилев-Подольского р-на Виницкой обл. – 28 с. – 134 рис.
 100. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 1990/230. Винокур І.С., Гуцал А.Ф., Мегей В.Ф. Отчет об археологических исследованиях в зоне Днестровской ГАЭС /поселение середины I тыс. н. э., черняховский и предскифский могильники у села Бернашевка в 1990г. – 20 с. – 55 рис.

101. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 1991/80. Винокур І.С., Гуцал А.Ф., Мегей В.Ф. Отчет об археологических исследованиях в зоне строительства Днестровской ГАЭС /предскифский могильник и поселение середины I тыс. н.э. у с. Берлашевка/ в 1991г. – 15 с. – 50 рис.
102. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 1992/45. Винокур І.С., Гуцал А.Ф., Мегей В.Ф. Отчет об археологических исследованиях в зоне строительства Днестровской ГАЭС (предскифский могильник у с. Бернашевка) в 1992 г.– 7 с. – 25 рис. – польова документація 2 с.
103. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 1993/35. Винокур І.С., Гуцал А.Ф., Мегей В.П. Звіт про археологічні дослідження 1993р. поблизу с. Бернашівка Могилів-Подільського району Вінницької області (в зоні будівництва Дністровської ГАЕС). – 18 с. – 50 рис.
104. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 1995/91. Винокур І.С., Гуца А.Ф., Гуцал В.А., Мегей В.П. Звіт про археологічні дослідження 1994-1995 рр. поблизу с. Бернашівка Могилів-Подільського району Вінницької області (в зоні будівництва Дністровської ГАЕС). – 18 с. – 56 рис.
105. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 1997/52. Винокур І.С., Гуцал А.Ф., Гуцал В.А., Мегей В.П. Звіт про археологічні дослідження курганів часу біля с. Шутнівці Кам'янець-Подільського району Хмельницької області (1997р.). – 7 с. – 35 рис.
106. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 1998/35. Гуцал А.Ф., Гуцал В.А., Мегей В.П. Звіт про археологічні дослідження курганів скіфського часу біля с. Шутнівці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету в 1998р. – 8 с. – 39 рис.
107. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 1999/58. Гуцал А.Ф., Гуцал В.А., Мегей В.П. Звіт про археологічні дослідження курганів скіфського часу біля с. Шутнівці Кам'янець-Подільського району Хмельницької області 1999р. – 11 с. – 58 рис.
108. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 2000/32. Гуцал А.Ф., Гуцал В.А., Мегей В.П. Звіт про археологічні дослідження курганів скіфського часу біля с. Чабанівка Кам'янець-Подільського району Хмельницької області у 2000 р. – 10 с. – 44 рис.
109. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 2001/103. Гуцал А.Ф., Гуцал В.А., Мегей В.П. Звіт про археологічні дослідження курганів скіфського часу біля с. Чабанівка Кам'янець-Подільського району Хмельницької області 2001 року. – 13 с. – 58 рис.
110. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 2002/94. Гуцал А.Ф., Гуцал В.А., Мегей В.П., Могілов О.Д. Звіт про археологічні дослідження курганів скіфського часу біля с. Теклівка Кам'янець-Подільського району Хмельницької обл. 2002 р. – 22 с. – 63 рис.
111. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 2003/95. Гуцал А.Ф., Гуцал В.А., Мегей В.П., Могілов О.Д. Звіт про археологічні дослідження курганів

- скіфського часу біля с. Малинівці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. 2003 р. – 17 с. – 61 рис.
112. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 2004/85. Гуцал А.Ф., Гуцал В.А., Мегей В.П., Могилів О.Д. Звіт про археологічні дослідження курганів скіфського часу біля с. Колодіївка Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. 2004 р. – 19 с. – 73 рис.
113. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 2005/148. Гуцал А.Ф., Гуцал В.А., Мегей В.П., Могилів О.Д. Звіт про археологічні дослідження курганів скіфського часу біля с. Колодіївка Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. 2005 р. – 20 с. – 78 рис.
114. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 2006/115. Гуцал А.Ф., Гуцал В.А., Мегей В.П., Могилів О.Д., Болтанюк П.А. Звіт про археологічні дослідження курганів скіфського часу біля с. Колодіївка Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. 2006 р. – 22 с. – 118 рис. – Інв. опис – 2 с. – Акт – 4 с.
115. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 2007/196. Гуцал А.Ф., Гуцал В.А., Мегей В.П., Могилів О.Д., Баженов О.Л., Болтанюк П.А. Звіт про археологічні дослідження курганів скіфського часу біля с. Спасівка та Іванківці Городецького р-ну Хмельницької обл., та розвідкові роботи на території Бакотського скельного монастиря Кам'янець-Подільського р-ну 2007 р. – 30 с. – 164 рис. – Інв. опис – 2 с. – Акт – 2 с. – Довідка – 1 с.
116. ІА НАНУ НА. Ф. Експедицій, спр. 2008/161. Гуцал А.Ф., Гуцал В.А., Мегей В.П., Могилів О.Д., Баженов О.Л., Болтанюк П.А. Звіт про археологічні дослідження курганів скіфського часу біля с. Спасівка та Іванківці Городецького р-ну Хмельницької обл. 2008 р. – 20 с. – 107 рис. – 8 креслень. Інв. опис – 1 с. – Щоденники 3. – Зошити: 9 с. + 19 с. + 9 с. – Акт – 2 с.
117. Науковий архів науково-дослідної лабораторії археології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Ф.Експедицій. Гуцал А.Ф., Гуцал В.А., Мегей В.П., Могилів О.Д., Болтанюк П.А. Звіт про археологічні дослідження багатошарового поселення, розташованого в зоні будівництва дороги Іванківці - Сатанів Городецького району Хмельницької області. (2011 р.). – 20 с. – 114 рис.
118. Науковий архів науково-дослідної лабораторії археології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Ф.Експедицій. Гуцал А.Ф., Гуцал В.А., Могилів О.Д. Звіт про археологічні дослідження городища раннього залізного віку в с. Рудківці (2016 р.). – 14 с. – 34 рис.